

การออกแบบและสร้างสรรค์เครื่องประดับ ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากผ้าปักลายม้ง

The Design and Creativity of Jewelry Inspired by Hmong Embroidery Pattern

สุธิดา แซ่ย่าง¹ จินดารัตน์ แซ่ลี² ศรีอัมพร เร่บ้านเกาะ³ ธนภัทร ล้อสวัสดิ์พงษ์⁴ มลาริน บุญวันต์⁵

ประภาพรพรณ ประเสริฐศรี⁶ วุฒิชัย วิเชียรศรี⁷ พชรินทร์ เราเท่า⁸

Sutida Saeyang¹ Jindarat Saelee² Sriamporn Rebanko³ Thanaphat Lorsawasphong⁴ Phadcharin Raotao⁵
Malarin Boonwan⁶ Prapapun Prasersri⁷ Vuttichai Vichaensri⁸

E-mail momai1921@gmail.com, E-mail Jidaratsaelee@gmail.com, E-mail sriamporn.r@cit.kmutnb.ac.th,
E-mail Thanaphat01@gmail.com, E-mail pee5533110029@gmail.com, E-mail K_dattry24@hotmail.com,
E-mail fadoya@gmail.com, E-mail vuttichai@hotmail.co.th

¹⁻²นักศึกษา สาขาวิชาช่างทองหลวง ภาฏนุจนาภิเษกวิทยาลัย ช่างทองหลวง สถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร

³อาจารย์ สาขาวิชาคณิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ

⁴⁻⁷อาจารย์ สาขาวิชาช่างทองหลวง ภาฏนุจนาภิเษกวิทยาลัย ช่างทองหลวง สถาบันการอาชีวศึกษากรุงเทพมหานคร

⁸อาจารย์พิเศษ ประจำแผนกผลิตต้นแบบ บริษัทปิวตี้เจมส์แฟคตอรี จำกัด

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบของลวดลายผ้าปักลายม้ง 2) เพื่อศึกษาการออกแบบเครื่องประดับจากผ้าปักลายม้ง 3) เพื่อจัดทำเครื่องประดับจากผ้าปักลายม้ง โดยใช้เทคนิคการประกอบผ้าปักลายม้งและการลงยาสี Enamel

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) ผลงานเครื่องประดับที่ได้รับแรงบันดาลใจจากลวดลายของผ้าปักลายม้ง จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วย สร้อยคอ แหวน ต่างหู และกำไล ประชากรที่วิจัย 2) แบบประเมินคุณภาพผลงาน ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน ผลการวิจัย พบว่า เครื่องประดับที่ได้รับแรงบันดาลใจจากลวดลายของผ้าปักลายม้ง ในภาพรวมมีคุณภาพอยู่ในระดับดี

คำสำคัญ : การออกแบบและสร้างสรรค์, เครื่องประดับ, ผ้าปักลายม้ง

Abstract

The purposes of this study were (1) to study the pattern of Hmong embroidery pattern; 2) to study the design of jewelry from Hmong embroidery fabric; and, 3) to make jewelry from Hmong embroidery fabric by using the Hmong embroidery technique and enamel coloring.

The research instruments were a set of jewelry which included the necklace, ring, earrings and bracelet which had been inspired by the pattern of Hmong embroidery fabric, and, the quality assessment form. The population were 9 experts. The result showed that in overall the quality of the jewelry inspired by Hmong embroidery pattern were at the high level.

Keywords: Design and creativity, Jewelry, Hmong embroidery pattern

1. บทนำ

ภูมิปัญญาผ้าปักลายม้ง ในด้านลวดลายพบว่า เป็นภูมิปัญญาการปักลวดลายที่สืบทอดต่อกันมาจาก บรรพบุรุษแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชาวเขาชนเผ่าม้ง ชาวม้งใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ ท้องฟ้า ป่าเขา และลำน้ำ อันเป็นที่มาของลายผ้าปักลายม้ง ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาเป็นลวดลายต่าง ๆ ชาวม้งได้นำเอาเมล็ดพันธุ์ของมาปลูกไว้สำหรับนำเอาเส้นใยถักทอมาเป็นผ้า เพื่อตัดเย็บเสื้อผ้าสวมใส่ ซึ่งต่อมาต้นพันธุ์ได้ถูกทำลายไปเนื่องจากมีลักษณะเหมือนต้นกล้วยา จึงได้นำสมุนไพรรักษาที่ชื่อว่า ก้านจ๊วระ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นต้นครามนำมาย้อมสี ผ้าของชาวม้งเกิดขึ้นและปักลวดลายลงในผ้าเพื่อให้เกิดสีสันและลวดลายโดยลวดลายดังกล่าวไม่ได้มีการออกแบบมาก่อน เกิดจากจินตนาการของชาวม้งที่ปักลงบนผ้าและการสร้างสรรค์ด้วยการร้อยเรียงเส้นด้ายเข้าด้วยกัน การปักผ้าชาวเผ่าม้งกำเนิดจากใจ ที่รักในงานปักผ้า ในอดีตนั้นมีลวดลายเพียง 2 ลวดลาย ที่มักนำมาปักลงบนผ้าเพื่อให้เกิดความสวยงาม คือ ลายกันหอย และลายหัวใจ [1]

ผ้าปักลายม้งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวเผ่าม้ง ซึ่งเป็นงานฝีมือที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ผ้าของชาวเผ่าม้ง เกิดจากการใช้เวลาว่างของกลุ่มสตรีหลังจากทำไร่ทำสวน โดยนำฝ้ายที่ปลูกในหมู่บ้านมาปั่นเป็นฝ้ายเล็ก แล้วทอเป็นผืน จากนั้นนำมาปักเป็นลายโบราณแล้วพัฒนาฝีมือมา เป็นลวดลายตามความพึงพอใจ ถือเป็นผลิตภัณฑ์ของชนเผ่าซึ่งมีคุณค่าทางจิตใจอย่างยิ่ง ผ้าปักลายม้งเป็นผ้าพื้นเมืองที่พบเห็นได้ในทุกพื้นที่ที่มีชาวม้งอาศัยอยู่และลวดลายความสวยงามที่เกิดขึ้นจากฝีมือการปักที่ละเอียด ทำให้ผ้าปักลายม้งได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นมาดัดเย็บเป็นเสื้อผ้าหรือเป็นของแต่งบ้านในรูปแบบต่าง [6] ชาวม้งมีศิลปะวัฒนธรรมการตกแต่งสร้างสรรค์เสื้อผ้าอาภรณ์ของตน (Ornamentation) ที่โดดเด่น ไม่น้อยกว่าชนเผ่าอื่น โดยมีความเด่นชัดเรื่องการปักผ้า อันเป็นศิลปะหัตถกรรมที่ทรงคุณค่า เกิดความผูกพัน ต่อมาได้มีโครงการศิลปาชีพในพื้นที่ราบสูงหรือโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง พื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผา

และมีการปักผ้าลายม้งถวายให้กับสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี เพื่อยกย่องมาตรฐานสูงขึ้นให้มีรายได้ เสริมจากการประกอบอาชีพหลัก เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ มีความยากจนและอาศัยอยู่ในพื้นที่ทุรกันดาร [2] ลายผ้าปักของชาวเผ่าม้งจึงได้รับการอนุรักษ์สืบสาน และนิยมตลอดมา สำหรับผ้าปักลายม้งในปัจจุบันเป็น ที่ต้องการทางธุรกิจและการตลาด เป็นการนำลักษณะ การซื้อผ้าเก่านำไปทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ประยุกต์ตัดเย็บ ให้เข้ากับเสื้อผ้า รองเท้า กระเป๋า เพื่อเพิ่มมูลค่าให้แก่ ผ้าปักลายม้งให้สูงขึ้น[3]

ดังนั้นชาวม้งเป็นชาติพันธุ์ที่มีรากฐานทาง วัฒนธรรมและมีอัตลักษณ์เป็นของตัวเอง สิ่งที่แสดง อัตลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวม้ง คือ ปักผ้าลายม้ง ซึ่งเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีความสวยงามน่าสนใจ ผู้จัดทำจึงมีความผูกพันกับการปักผ้า จึงต้องการ นำเอกลักษณ์วัฒนธรรมของชนเผ่าม้งมาเผยแพร่ ประยุกต์ให้อยู่ในรูปแบบผลงานเครื่องประดับ ที่มีแรง บันดาลใจมาจากลวดลายของผ้าปักลายม้ง ให้มีความ แปลกใหม่แต่คงความละเอียดประณีต งดงาม และ เป็นที่ยอมรับของคนทั่วโลก [3] ดังเช่นจะเห็นได้จาก เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พุทธศักราช 2561 ได้มีการ ทำชุดม้ง ผ้าฝ้ายทอด้วยมือปักลายม้ง จากจังหวัด เชียงใหม่ ให้กับคุณเศรษฐีดาสมเฝ้าร่วมงานอภิเษก สมรสของเจ้าชายเฮนรี ชาลส์ อัลเบิร์ต เดวิทหรือ เจ้าชายแฮร์รีแห่งประเทศอังกฤษ [4]

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบลวดลายของผ้าปักลายม้ง
- 2.2 เพื่อศึกษาการออกแบบเครื่องประดับจาก ผ้าปักลายม้ง
- 2.3 เพื่อจัดทำเครื่องประดับจากผ้าปักลายม้ง โดยใช้เทคนิคการประกอบผ้าปักลายม้งและการลงยา สี Enamel

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 ศึกษาลวดลายผ้าปักลายม้งมีทั้งหมด 10 ลาย ได้แก่ ลายดาว ลายนกคู่ ลายดอกกุหลาบ ลายกันหอย ลายพระอาทิตย์ ลายดอกไม้ ลายหัวใจ ลายตีนหนู ลายเยี้ยววัว และลายจำ [3]

3.2 ออกแบบเครื่องประดับลายม้ง โดยเลือก นำลายหัวใจมาจัดทำชิ้นงานเครื่องประดับ ประกอบ ด้วย สร้อยคอจำนวน 1 เส้น ต่างหูจำนวน 1 คู่ แหวนจำนวน 1 วง และกำไลจำนวน 1 วง ผู้จัดทำได้ วางรูปแบบการจัดทำชิ้นงานโดย เริ่มจาก สร้อยคอ ต่างหู แหวนและกำไล โดยเริ่มทำไปทีละชิ้น

3.3 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

3.3.1 ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากชาว ม้งหมู่บ้านเช็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 106 คน

3.3.2 การประเมินคุณภาพผลงานโดย ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลของ ผู้ตอบแบบสอบถามใช้วิธีการหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าส่วนเบี่ยงเบน (Standard deviation) แล้วสรุปออกมาเป็นค่าเฉลี่ยแต่ละด้าน กับเฉลี่ย ทุกด้าน โดยมีหัวข้อประเมิน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านแนวคิด ด้านออกแบบ และด้านชิ้นงาน

3.3.3 แบบประเมินคุณภาพเครื่องประดับ ใช้แบบมาตราประมาณค่า Rating scale

3.3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษา รูปแบบลวดลายผ้าปักลายม้งจากหมู่บ้านเช็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ และงานวิจัยเรื่องผลิตภัณฑ์ผ้าปัก ม้ง [3] และทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล วิจัย ขอใบเชิญคณะผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน เพื่อขอความ อนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมกับนำ ชิ้นงานและแจกใบประเมินคุณภาพเครื่องประดับไป ยังกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9 คน

3.4 ออกแบบเครื่องประดับลายม้ง โดยนำ แบบมาจัดทำเครื่องประดับโดยมี 8 ขั้นตอน ได้แก่

1) การแกะเทียน 2) การหล่อโลหะ 3) การแต่งประกอบชิ้นงาน 4) การประดับอัญมณี 5) การปักผ้าลายมั่ง 6) การขัดเงา 7) การชุบเคลือบผิวโลหะ 8) การตรวจคุณภาพ สำหรับเทคนิคมี 2 เทคนิค ได้แก่ 1) การลงสี Enamel 2) การประกอบผ้าปักลายมั่ง จัดทำเครื่องประดับลายมั่ง โดยเริ่มจากการแกะเทียนจากสร้อยคอหลังจากที่แกะเทียนสร้อยคอเสร็จก็ทำตามด้วยแกะเทียน ต่างหู ต่อด้วยแหวนกับกำไล จากนั้นก็นำไปสู่กระบวนการหล่อตัวเรือนให้กลายเป็นโลหะเงินเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการหล่อจึงนำมาสู่งานรูปพรรณ โดยทำการขัดแต่งทางเดินน้ำและขัดผิวตัวเรือนให้มีความเรียบเนียนเงางาม แล้วเชื่อมประกอบด้วยการยิงเลเซอร์ จากนั้นก็นำไปขัดดัดให้

ผิวเรียบแล้วนำไปประดับอัญมณี หลังจากการประดับอัญมณีเสร็จแล้วก็นำไปขัดเงาทำความสะอาด ต่อด้วยนำไปชุบเคลือบผิว จึงจะทำการประกอบผ้าปักลายมั่ง และตรวจคุณภาพของชิ้นงาน เพื่อนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 9 คน ประเมินคุณภาพผลงาน [7]

4. ผลการวิจัย

4.1 จากการศึกษาลวดลายของผ้าปักลายมั่งพบว่าปัจจุบันลายยอดนิยมมีทั้งหมด 10 ลาย ได้แก่ ลายดาว ลายนก ลายดอกกุหลาบ ลายกันหอย ลายพระอาทิตย์ ลายดอกไม้ ลายหัวใจ ลายตีนหนู ลายเยี้ยววัว และลายจำ [3] ซึ่งจะมีการนำไปประยุกต์ผสมผสานให้เกิดเป็นลายใหม่ ๆ ปรากฏผลดังภาพที่ 1

1	2	3	4	5
				
ลายดาว	ลายนก	ลายดอกกุหลาบ	ลายกันหอย	ลายพระอาทิตย์
6	7	8	9	10
				
ลายดอกไม้	ลายหัวใจ	ลายตีนหนู	ลายเยี้ยววัว	ลายจำ

ภาพที่ 1 : ลวดลายผ้าปักลายมั่ง

ผู้จัดทำเลือกมาทำเป็นเครื่องประดับคือ ลายหัวใจ เพราะมีความสวยงามพลิ้วไหว ซึ่งลายนี้จะเป็นลายที่ถูกดัดแปลงจากลายกันหอยมาเป็นลายหัวใจ มีความแปลกตา ทันสมัย และเป็นที่ยอมรับตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน

4.2 จากการศึกษาการออกแบบเครื่องประดับจากผ้าปักลายม้ง วิเคราะห์และเลือกแบบ จำนวน 5 แบบ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านออกแบบจำนวน 7 ท่าน ปรากฏผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลประเมินความคิดเห็นของการออกแบบเครื่องประดับจากผ้าปักลายม้ง

ลำดับ	แบบ 1		แบบ 2		แบบ 3		แบบ 4		แบบ 5	
	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน	ผ่าน	ไม่ผ่าน
1	/			/	/		/			/
2		/	/			/	/		/	
3		/		/	/			/	/	
4	/			/	/			/		/
5		/	/		/			/	/	
6		/	/			/	/			/
7		/		/	/			/	/	
ร้อยละ	28.5		42.8		71.4		42.8		57.1	

จากตารางที่ 1 พบว่า แบบที่ได้รับการคะแนนสูงที่สุดสามารถนำไปทำเป็นชุดเครื่องประดับได้ คือ แบบที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 71.4 และแบบที่คะแนนน้อยที่สุด คือ แบบที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 28.5

4.3 ผลการประเมินคุณภาพผลงานที่ได้รับแรงบันดาลใจจากผ้าปักลายม้ง ซึ่งประเมินจากผลงานจริง โดยผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้านจำนวน 9 ท่าน ทำการวิเคราะห์ พิจารณาว่าผลงานสื่อความหมายชัดเจน มีความคิดสร้างสรรค์ เชื่อมโยงกับความเป็นไทย รูปร่างรูปทรง ความแข็งแรง ความประณีต และคุณภาพการใช้งาน รวมไปถึงวัสดุและเทคนิคที่ใช้สร้างผลงาน ปรากฏผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคุณภาพผลงาน

ด้าน	รายการ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D	แปลผล
1. ด้านแนวคิด	1.1 ผลงานสื่อความหมายชัดเจนสอดคล้องกับแนวคิด	4.67	0.50	ดีมาก
	1.2 ผลงานแสดงถึงความคิดสร้างสรรค์/ทันสมัย	4.56	0.53	ดีมาก
	1.3 ผลงานมีความเชื่อมโยงกับความเป็นไทย	4.33	0.87	ดี
	ค่าเฉลี่ย	4.52	0.64	ดีมาก
2. ด้านออกแบบ	2.1 รูปทรง/องค์ประกอบของผลงานสวยงาม/น่าสนใจ/แปลกตา/ทันสมัย	4.56	0.53	ดีมาก
	2.2 รูปทรง/องค์ประกอบ สื่อตรงตามแนวคิด	4.56	0.53	ดีมาก
	ค่าเฉลี่ย	4.56	0.51	ดีมาก
3. ด้านชิ้นงาน	3.1 ชิ้นงานมีความประณีต/สวยงาม	4.22	0.67	ดี
	3.2 ชิ้นงานมีความแข็งแรงมั่นคง สวมใส่ได้จริง	4.33	0.50	ดี
	3.3 วัสดุและเทคนิคที่ใช้สร้างผลงานมีความหลากหลาย	4.44	0.73	ดี
	3.4 ผลงานสามารถนำไปต่อยอดทางธุรกิจได้	4.56	0.53	ดีมาก
	ค่าเฉลี่ย	4.39	0.60	ดี
ค่าเฉลี่ยรวม		4.47	0.59	ดี

จากตารางที่ 2 ผลประเมินคุณภาพผลงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับดี มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.47) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับดีมาก 2 ด้าน คือ ด้านแนวคิด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.52) และด้านออกแบบ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.56) ส่วนด้านชิ้นงานอยู่ในระดับดี มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.39)

5. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุป อภิปรายผล

5.1.1 การออกแบบและสร้างสรรค์เครื่องประดับที่ได้รับแรงบันดาลใจจากผ้าปักลายม้งถือเป็นการรวบรวมความรู้จากการศึกษาถ่ายทอดออกมาเป็นผลงาน เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิภาพของการทำงานที่ได้ศึกษา นำความรู้มาใช้กับผลงาน หรือองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปต่อยอดให้เกิดทักษะและประสบการณ์ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการปรึกษาและสอบถามจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำคำชี้แนะมาพัฒนาเป็นผลงานให้ออกมาสมบูรณ์ที่สุด

5.1.2 การศึกษาการออกแบบเครื่องประดับ

จากผ้าปักลายม้งวิเคราะห์และเลือกแบบจำนวน 5 แบบ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านออกแบบจำนวน 9 ท่าน พบว่าแบบที่ได้รับคะแนนสูงสุดแล้วสามารถนำไปทำเป็นชุดเครื่องประดับได้ คือ แบบที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 71.4 และแบบที่ได้คะแนนน้อยที่สุด คือ แบบที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 28.5

5.1.3 การประเมินคุณภาพผลงานที่ได้รับ

แรงบันดาลใจจากผ้าปักลายม้ง จากผลงานจริง

รูปที่ 2 : ภาพผลงานจริง (นางแบบ : มัชฌิมา วชิรโกเมน)

การประเมินคุณภาพผลงานที่ได้รับแรงบันดาลใจจากผ้าปักลายม้ง พบว่า ผลประเมินคุณภาพอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับดีมาก 2 ด้าน คือ ด้านแนวคิดกับด้านออกแบบ ส่วนด้านชิ้นงานอยู่ในระดับดี

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายของผ้าปักลายม้ง จำเป็นต้องศึกษาข้อมูลอย่างถี่ถ้วน เพราะข้อมูลที่มีให้ศึกษามีอยู่น้อยมาก จึงต้องหาข้อมูลที่เป็น หนังสือ วารสาร เอกสารต่าง ๆ สื่อออนไลน์ต่าง ๆ รวมทั้งต้องไปสอบถามจากผู้รู้และมีประสบการณ์ เพื่อรวบรวม องค์ความรู้ทั้งหมดมาสร้างสรรค์ผลงาน โดยเลือกใช้เทคนิคให้เหมาะสมกับชิ้นงาน ทำให้ประหยัดเวลาในการทำงานและชิ้นงานออกมามีประสิทธิภาพมากที่สุด

5.2.2 จากผลการวิจัยพบว่า ผ้าปักลายม้งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นภูมิปัญญาที่สมควรแก่การอนุรักษ์ไว้ ดังนั้นควรมีการเก็บรวบรวมองค์ความรู้เพื่อต่อยอดและพัฒนาให้มีความทันสมัยมากขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] ทองเจือ เขียวทอง. (2558). ผลิตภัณฑ์ผ้าปักม้ง : การออกแบบเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์. [สืบค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2561]. จาก www.journai.rmutt.ac.th
- [2] สถาบันวิจัยเชียงใหม่ (2550). ตลาดในพื้นที่

โครงการหลวง : กรณีศึกษาผ้าปักและผ้าบาติกชาติพันธุ์ม้ง. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ สถาบันวิจัยเชียงใหม่, จังหวัดเชียงใหม่ (ม.ป.ป.)

- [3] ศูนย์ประชาสัมพันธ์ กองทัพอากาศที่ 3 (2554). โครงการศิลปาชีพในพื้นที่โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ดอยยาว. ดอยผาหม่น ดอยผาจิ. จังหวัดเชียงราย.
- [4] ชูใจ กิบุญ. (2550). [สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2561] การพัฒนาผลิตภัณฑ์พื้นเมืองชาวเขาเผ่าม้ง บ้านเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
- [5] ชนนทวิไล ธงเชื้อ. (2554). [ออนไลน์]. ลายปักม้ง. [สืบค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2561]. จาก hanant5gmlcom.blogspot.com
- [6] มติชน (2561). [ออนไลน์]. ชุดม้งโกอินเตอร์ แฉ้งเกิดในงานอภิเชษฐสมรส”แฮร์รี-มาร์เคิล”. [สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2561]. จาก www.matichon.co.th
- [7] วรรณรัตน์ อินทร์อำ (2536). ศิลปะเครื่องประดับ. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์.